

Adıyaman Müzesi'nde Bulunan Bir Grup Lenger

YAŞAR ÖZRİLİ^a

Geliş Tarihi: 04.01.2020 | Kabul Tarihi: 20.04.2020

Öz: Bölge illerine göre gelişmişlik ve tanıtım açısından daha az bilinen Adıyaman, Paleolitik Döneme değin uzanan tarihi geçmişi, kültürel birikimi bakımından özellikle arkeolojik ve etnografik değerler açısından aslında kıymetli veriler barındırır. Adıyaman Müzesi'nin etnografi seksiyonunda ve deposunda çoğunluğu mutfak eşyasından oluşan Ortaçağ Dönemine ait birçok madeni eser bulunmaktaydı. Araştırılan eserlerde müzenin depo bölümünden seçilerek incelenme gereği duyulan 8 adet lenger adı verilen eser tanıtılmıştır. Fakat bu Lengerler grubu Osmanlı'nın son dönemine yani 18. yy.'ın ikinci yarısı ile 19. yy.da yapılmışlardır. Adıyaman kentinin coğrafi yapısı ve tarihçesi hakkında bilgi verilerek, daha sonra da şehirdeki tek müze olan Adıyaman Müzesi ile ilgili açıklama yapılması ve maden sanatının Anadolu da ki gelişim tarihini, aşamalı olarak tanıtma gerekçeleriyle Adıyaman Müzesi seçilmiştir. Söz konusu olan madenlerin çeşitleri, bu madenlerin süsleme unsurları ve teknik açıdan değerlendirmelerini de yapmak gerekiyordu. Adıyaman Müzesi'nin çalışma prensipleri doğrultusunda, birçok eser arasından seçilen örnekler, estetik görünümleri gibi spesifik detaylar ile sanatsal birer ifade aracı olmaları hassasiyetine göre değerlendirilmeleri neticesinde ele alındılar. Eserlerin yapım ve süsleme teknikleri gibi özellikleriyle tanıtıldıktan sonra diğer bölgelerdeki benzerleriyle karşılaştırıldılar.

Anahtar Kelimeler: Adıyaman, müze, maden, lenger, eser.

^a Van YYÜ, SBE, Sanat Tarihi Programı
yozrili@gmail.com

A Group of Lenger in Adıyaman Museum

Abstract: Adıyaman, which is less known in terms of development and promotion compared to the provinces of the region, actually contains valuable data in terms of its archeological and ethnographic values in terms of its historical background and cultural accumulation dating back to the Paleolithic period. In the ethnography section and depot of the Adıyaman Museum, many metal works were belonging to the Middle Ages, most of which were made of kitchen utensils. However, this Lenger group was made in the second half of the 18th century and the 19th century in the last period of the Ottomans. By giving information about the geographical structure and history of Adıyaman city, the Adıyaman Museum was chosen for reasons of introducing the history of the development of mining art in Anatolia and the explanation of the Adıyaman Museum which is the only museum in the city. It was also necessary to make technical evaluations of the kinds of mines in question, the decorative elements of these mines. In line with the working principles of the Adıyaman Museum, examples selected from many works and specific details such as their aesthetic appearance were considered as a means of artistic expression and evaluated according to their sensitivity. After being introduced with features such as construction and decoration techniques, they were compared with their counterparts in other regions.

Keywords: Adıyaman, museum, mine, lenger, work..

Giriş

Anadolu mutfak kültürü sanayi devriminden önce evlerde yaygın olarak kullanılan benzer formda eserlerden meydana gelmekteydi. Teknolojik gelişmeler, hızlı makinalaşma ve seri üretim sonucu madeni eserlerin de form olarak birtakım değişiklikler geçirerek evrilmesine neden olmuştur. Önemli kültür varlıklarımızın elde kalan sınırlı sayıdaki örneklerinin korunması ve gelecek kuşaklara doğru bir tanım ile yeniden ele alınarak sanat, estetik ve değer kavramları çerçevesinde aktarılması temel bir görevdir. Bu çalışmada "Adıyaman Müzesi'nde Bulunan Orta Çağ'a Ait Bir Grup Madeni Eser" (Özrili, 2017) adlı yüksek lisans tezinden seçilmiş ve sadece lengerleri konu edinmiştir. Çalışmada ele alınan lengerler, ayrıntılı bir şekilde irdelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca yörenin maden sanatı açısından eski bir geçmişe sahip olması konunun önemini daha da arttırmaktadır. Adıyaman kenti, daha çok Kommagene uygarlığındaki kalıntılarıyla bilinmektedir. Orta Çağ ve sonrasında da önemini koruyan, kentte maden sanatına ait eserler bulunmaktadır. Bunlar içinde özellikle günlük kullanıma yönelik kap-kacaklar dikkat çekmektedir. Geçmişte yaşayan insanların zor yaşam şartlarından dolayı dayanıklı cisimlere gereksinim duymaları, madenlerin keşfiyle beraber işlerini oldukça kolaylaştırmıştır. Günümüze kadar süren ve gelişerek devam eden bu serüven insanoğlunun başlangıçtaki kabaca şekillendirdikleri nesnelere, sonraki dönemlerde daha kullanışlı ve estetik olarak daha güzel olan objelere yerini bırakmıştır. En erken devirlerde taş, boynuz, ahşap, kavrık, kemik vb. cisimlerle yapmış oldukları nesnelere uygarlığın gelişimine ve keşfetmiş oldukları materyallerin yapısal özelliklerinin anlaşılmasıyla beraber, çok daha geniş bir ürün yelpazesine sahip olmuşlardır. Kalkolitik Dönem ve sonrasında madenin yoğun olarak hemen her alanda kullanılmaya başlanması maden sanatı alanında yaşanacak olan gelişmeleri hızlandırmıştır. (Kısıklı, 2006: 147)

Mimari, süsleme, yazı gibi Türk- İslam Sanatları'nın önemli bir kolunu teşkil eden maden sanatı her zaman önemini koru-

muştur. Özellikle Ortaçağ'da çok sayıda örnekleri günümüze gelebilen bu sanat dalında birçok şehir kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere atölyeler kurmuş ve üretim gerçekleştirmiştir. Adıyaman'da elde edilen çok sayıdaki eserin varlığı ve günümüzde hala ufak çaplı bakır mutfak eşyanın üretiminin olması, Adıyaman kentinde de önemli bir yeri olduğunu ispatlar niteliktedir. Yöredeki eserlerin toplandığı Adıyaman Müzesi, daha çok Ortaçağ Dönemi ve Osmanlı'nın son Döneminden kalma eserleri barındırır. Madeni mutfak eşyaları nitelikleri bakımından oldukça zengindir. Amacımız, madeni eser örnekleri Sanat Tarihi disiplini içinde tanıtmak ve Anadolu maden sanatı içindeki yerini tespit etmeye çalışmaktır (Fathalizadeh, 2010: 164).

Adıyaman'da Maden Sanatının Gelişimi

Adıyaman İli madenler bakımından oldukça zengindir. Özellikle Gerger, Besni, Çelikhan ve Merkez ilçede zengin krom, demir, bakır, manganez; Gölbaşı İlçesinde ise kömür yatakları tespit edilmiştir (Uyanık,1995:26).

Arkeolojik kazılarda elde edilen buluntular, Yukarı Mezopotamya'ya egemen olan eski devletlerin uygarlık yolunda sağladıkları gelişmelerin Adıyaman İlinde de birçok gelişmeye yol açtığını göstermiştir. Adıyaman'ın Kahta ilçesindeki (Eski Kale) buluntular, yöre halkının Orta Çağ'dan yüz yıllarca önce, matematikte sayıların görelî değerlerini bildiklerini, fizik ve ışık konularında bilgi sahip olduklarını, demiri hayli gelişmiş bir teknikle işlediklerini ve madencilik yaptıklarını ortaya koymuştur. Erken Tunç çağına ait madeni eserler; yüzükler, bilezikler bulunmuştur.¹ Kahta'daki Eski Kale'de (Nymphaios kıyısında Arsameia) 1985 yılında yapılan kazı sonuçlarından çıkan buluntular, bölgede demir madeni bulunduğunu kanıtlamaktadır. Arkeolog Friedrich Kari Dorner yönetiminde, 1963'te Winkelmann'ın Eski Kale ayağında yaptırdığı üç deneme kazısında, birçok yıkık fırın duvarı ile cüruf kalıntılarına rastlanmış, bir de demir ocağı bulunmuştur. Bu ocağın yapılış biçiminden körük-

¹ <http://www.adiyamanhaber.com>.

le çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bu tür ocakların bir demir işletme merkezi ile bağlantılı oldukları öne sürülmektedir. Bir yamaçta kurulmuş olan ocaklar, vadi rüzgârlarından yararlanacak biçimde düzenlenmiştir. Walter Novoting, Winkelmann'ın çalışmalarını sürdürerek 1965'te bir kaynak ve döküm fırını ortaya çıkarmıştır (Ellis,1985:76). Özellikle bakırcılık Bizans, Selçuklu ve Osmanlı devletleri dönemlerinde ivme kazanarak yapım teknikleri ve süsleme konusunda önemli gelişmeler sağlanmıştır. Selçuklular, bakır ve çinko karışımı olan princi yoğun şekilde kullanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Anadolu da bakırcılığın merkezlerinden biri Gaziantep ve Adıyaman olmuştur.

Adıyaman Müzesi

1978 yılında, Aşağı Fırat Projesi kapsamında başlatılan kurtarma kazılarında elde edilen eserlerin İl Halk Kütüphanesi'nde depolanmasıyla Adıyaman'da ilk müzecilik faaliyetleri başlamıştır. 1979 yılında kurulan müze, 1982 yılından beri Atatürk Caddesi üzerindeki yeni binasında çalışmalarını sürdürmektedir. Müzede yaklaşık 22.000 eser sergilenmektedir. M.Ö. 10.000 yıl öncesinden Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar ki zaman aralığında yer alan ve ele geçirilen arkeolojik eserleri bünyesinde barındıran, arkeolojik eser salonunda; Paleolitik, Neolitik, Kalkolitik, Tunç Çağı, Demir Çağı, Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait çeşitli eserler sergilenmektedir. Etnoğrafik eser salonunda ise yörede derlenen halı, kilim ve cicim gibi el dokumaları, kadın ve erkek giysileri, gümüş takılar ile bakır eşyalar bulunur.

Lengerler

Sofraların önemli servis kaplarından biri olarak bilinmektedir. Özellikle varlıklı ailelerin evlerinde bol miktarda bulunmaktadır. Daha çok kaburgalı pilav, ev makarnası, pehli, dolma, helva gibi genelde misafir için özenle pişirilmiş yemekler servis edilirdi. Özellikle çok estetik olanlarına Antep lengeri denilmektedir. İçinde yalnızca pilav servisi edilen pilav lengeri ya da lengerisi dışında, et kavurma lengeri ve büyük boy ka-

paklı pehli lengeri, bu bakır kaplar içinde ön olana çıkanlardır (Soysal, 2011: 128).

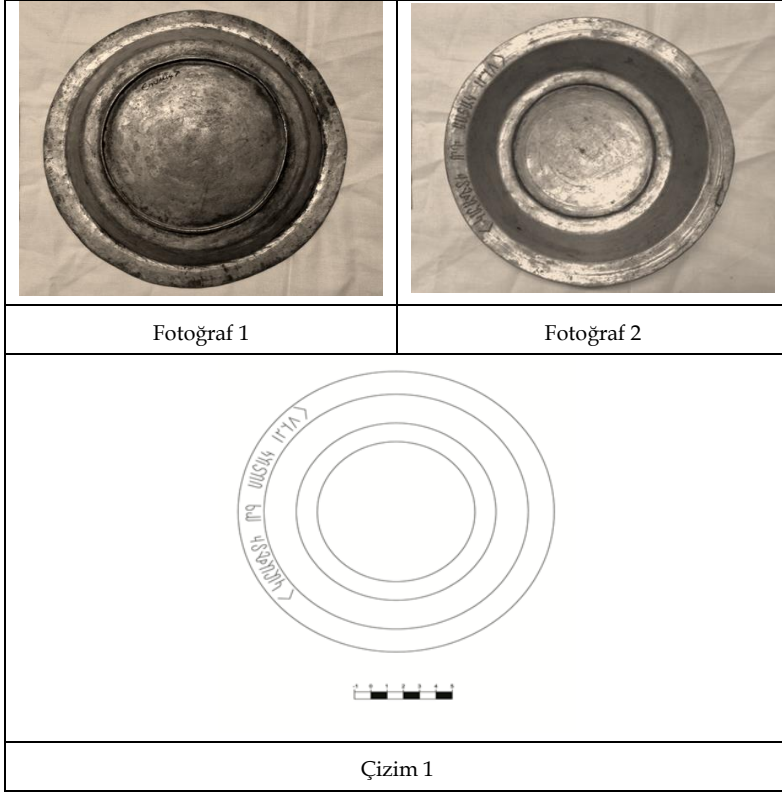
Lenger, bakırdan yapılan, daire gövdeli, yayvan ve derinliği az, kenarları geniş olan bir servis kabıdır. Bu kaplar hiçbir zaman pişirme kabı olmayıp, sadece taşımak ve sunmak için kullanılmaktadır (Karpuz, 2001: 48). Form olarak Anadolu'da değişiklik göstermezler. Düz dipli, daire gövdeli, dışarı açılan ve yükselen ağız kenarlıdırlar. 45-55 cm. çapında törenlerde, özel günlerde kalabalık misafirler ağırlamak için kullanılan büyük boy kuzu lengeri, 45-30 cm orta boy, 20-30 cm çapında günlük kullanımlar için kullanılan lengerler ise küçük boy lenger olarak adlandırılmaktadır. Lengerler, form olarak değişmediği gibi yörelere göre isimlendirilmelerinde de fazla bit değişiklik göstermezler örneğin Lenger Aksaray, Bursa, Ürgüp, Çerkeş, Avşar, Dinar; İlenger Güllüce-Gümüşhacıköy-Amasya, Gaziantep, Aksaray, Niğde; Tabansıra (Kandıra-Kocaeli, ve Kocaeli); Mertebani (Diyarbakır, Afyon, Antalya) gibi söyleyişlerle karşılaşmıştır (Karpuz, 2001: 48).

Örnek no	: 1
Envanter no	: 47
İnceleme tarihi	: 14.03.2014
Dönemi	: Osmanlı (H.1268, M. 1852)
Yapım malzemesi	: Bakır
Yapım tekniği	: Sıvama
Süsleme tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Yükseklik 4 cm, ağız çapı 20,5 cm

Tanım: Küçük boyda olan lenger, sade bir işçilik gösterir. Düz profil dipli, alçak bir kaide üzerinde yükselmiş olup yukarı doğru genişleyen gövde ve ağız kenarı dışa doğru açılan bir form sergiler. Lengerin dar olan ağız kenarı üzerinde ince bir silmenin yanı sıra Ermenice "*Garabet oğlu Sahak*"² diye eserin ustasının isminin yazılı olduğu kitabe kuşağı ve Arapça yazıl-

² Armenian-Turkish Language Services'e çeviri hizmetleri için teşekkürler.

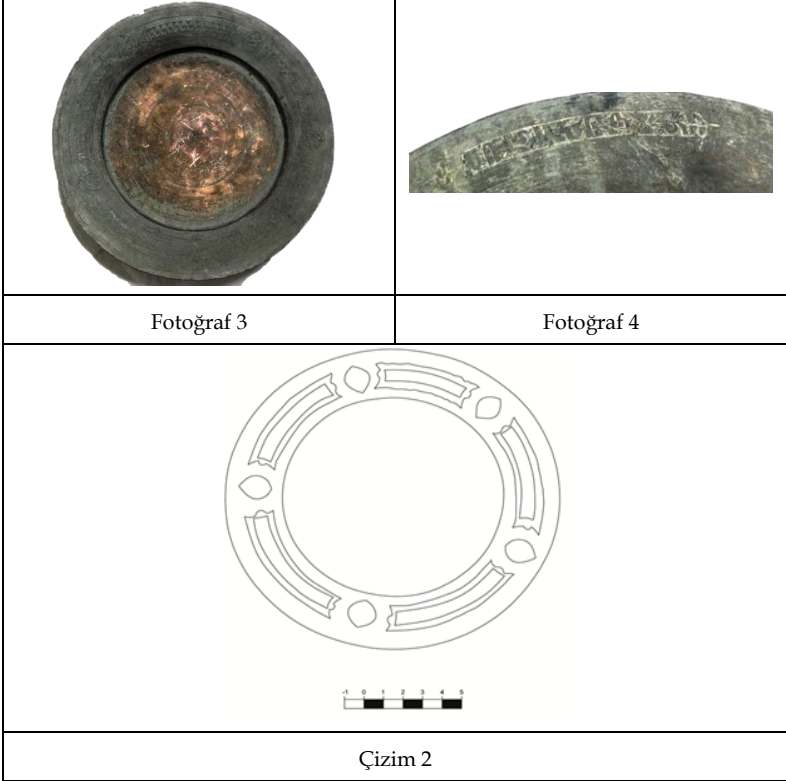
muş 1268 tarihi dikkat çeker (Foto 2). Yüzeyinde yer yer oksitlenmenin bulunduğu eser sağlam durumdadır. (Foto 1,2, Çiz.1).

- Örnek no : 2
 Envanter no : 22
 İnceleme tarihi : 14.03.2014
 Dönemi : 18. yy.
 Yapım malzemesi : Bakır
 Yapım tekniği : Sıvama
 Süsleme tekniği : Kazıma
 Ölçüleri : Yükseklik 3,5 cm, ağız çapı 37 cm

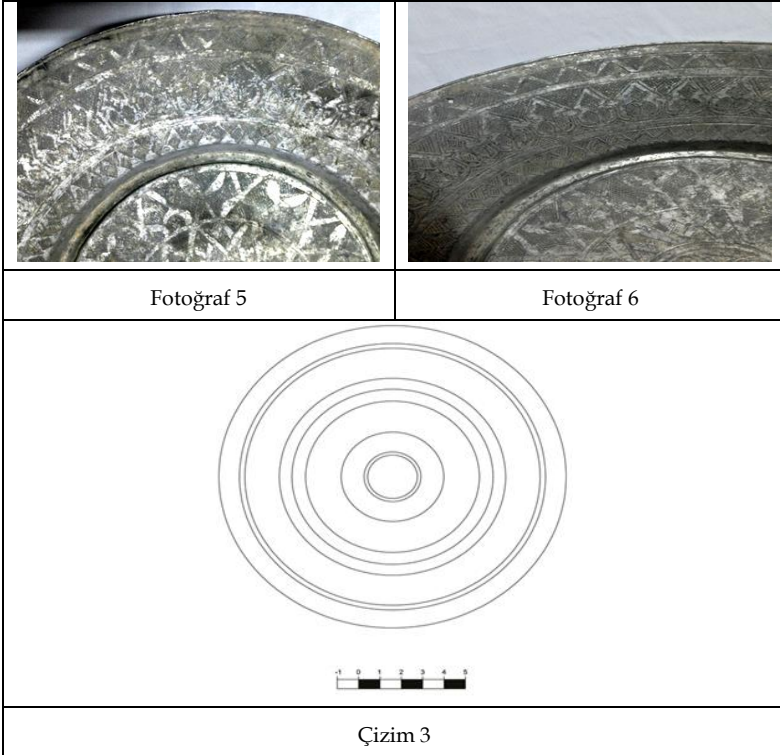
Tanım: Orta boylu, sığ dipli, dışa doğru açılan ağız formlu bakır Lenger. Taban yüzeyi hafifçe bombelidir ve bu yüzeyde konsantrik daireler mevcuttur. (Foto 3) eğimli yan yüzeylerde

üzerinde ise geniş bir bordür halinde zigzaglar yer almıştır bu zigzaglar arasına şemseler yerleştirilmiştir. Tabağın arka yüzünde karşılıklı yer alan birer satır Ermenice yazı kuşağı bulunur. (Foto 4) Sağlam durumda olan eserde yer yer oksitlenmeler görülür.

- Örnek no : 3
Envanter no : 127
İnceleme tarihi : 14.03.2014
Dönemi : 18-19. yy.
Yapım malzemesi : Bakır
Yapım tekniği : Dövme
Süsleme tekniği : Kazıma
Ölçüleri : Yükseklik 5 cm, ağız çapı 39,5 cm

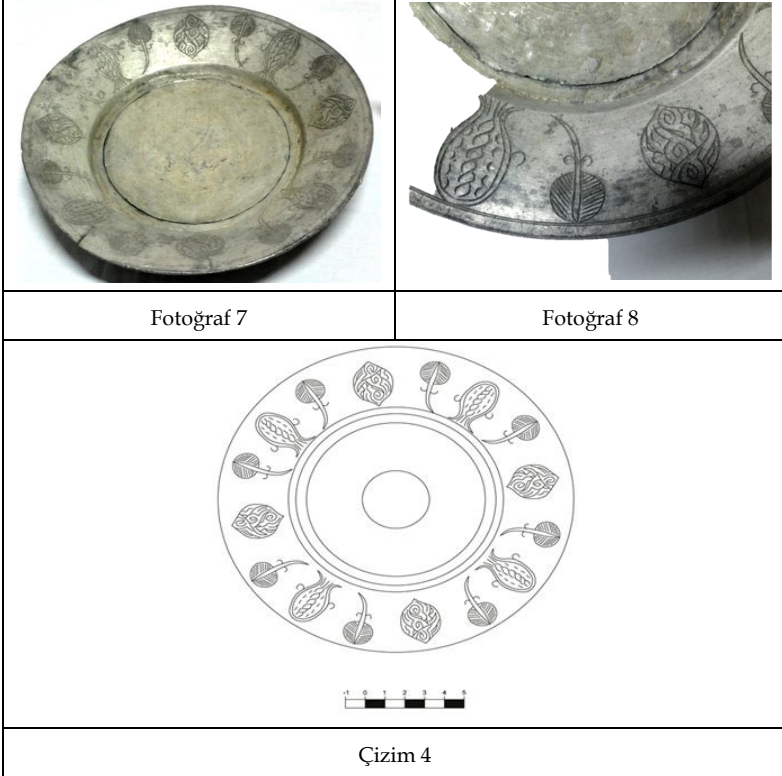
Tanım: Orta boylu, düz dipli, hafif dışa doğru açılan ağız formlu bakır lenger. 3 mm kalınlığında bakır bir levhanın dövülmesi suretiyle elde edilmiş olup. Dışı sade, iç kısmı tamamen bitkisel, geometrik, motiflerle bezenmiştir. Dip bölümünde art arda üç kuşak bulunur. Bu kuşak içindeki dairelerde, merkezdekinin içinde dört yapraklı bir bitki yer alır. Bunun üstündeki daire içinde birbirlerine geçmiş üçgenlerin yer aldığı bir bordür, en dıştaki bordürde ise makas şeklinde yan yana dizilen motifler görülür. Tabak yan yüzeyi süslemelerinde yine üç bölüme ayrılmış olup alttaki ve ortadaki alanda üçgenlerden oluşan sıralı süslemeler, ortadaki kuşakta ise başları üçgen şekilli alt bölümleri yuvarlak şekilli motifler bulunmaktadır. (Foto 5,6) Günümüze sağlam ulaşmıştır.

Örnek no : 4
 Envanter no : 146
 İnceleme tarihi : 14.03.2014

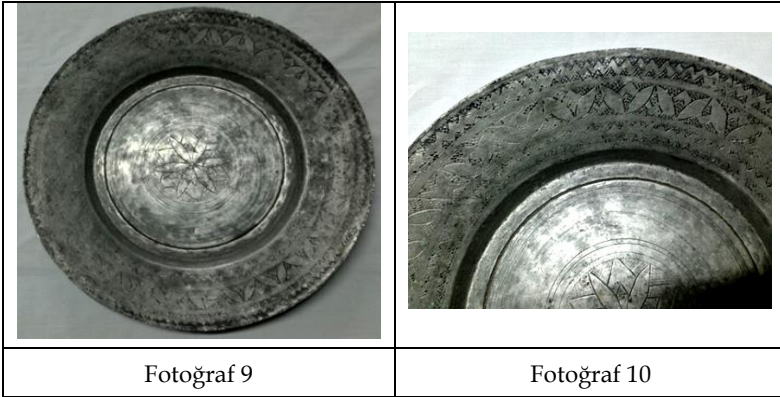
Dönemi	: 18-19. yy.
Yapım malzemesi	: Bakır
Yapım tekniği	: Sıvama
Süsleme tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Yükseklik 4 cm, ağız çapı 33,5 cm

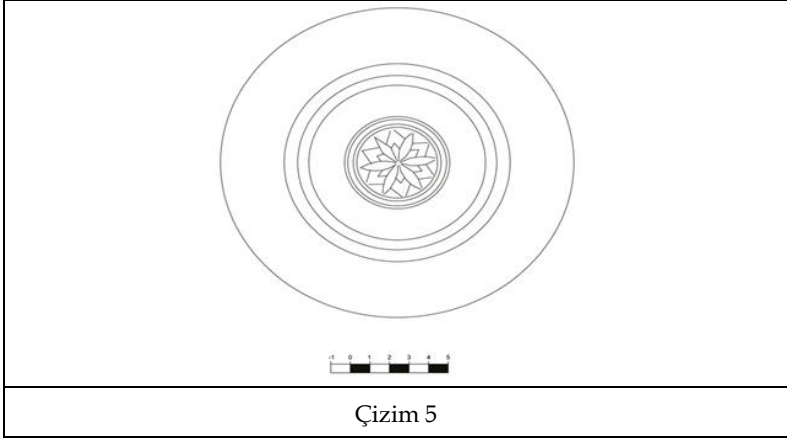
Tanım: Orta boylu düz dipli, yayvan kenarlı, dışa dönük ağızlı formlu, bakır lenger. İnce bakır bir levhadan yapılmıştır. İki parçadan oluşan lengerin dairesel orta kısmı gövdeye lehimle tutturulmuştur (Foto 7, 8) Lengerin orta bölümü sadedir. Enli ağız yüzeyi; şemse, lale ve stilize narlardan oluşan bir bezeme kompozisyonuyla bezenmiştir. Dış kısmı sade olup, Fazla derin olmayan bir iç hacme sahiptir. İçten ve dıştan tüm yüzeyi kalaylı olan eserin ağız kısmında bir çatlak mevcut olup yer yer oksitlenmeler oluşmuştur. Alt kısmının ortasında M şeklinde işaretlerden oluşan bir bezeme dikkat çeker (Foto 8)

Örnek no	: 5
Envanter no	: 132
İnceleme tarihi	: 14.03.2014
Dönemi	: 18-19. yy.
Yapım malzemesi	: Bakır
Yapım tekniği	: Sıvama
Süsleme tekniği	: Kazıma
Ölçüleri	: Yükseklik 4 cm, ağız çapı 32 cm

Tanım: Orta boylu, düz dipli, yayvan ağız kenar formu bakır lenger. Dış bölümü sade iç bölümü ise çeşitli geometrik ve bitkisel öğelerle bezenmiştir. Yayvan ağız kısmı üç kuşağa ayrılmış olup, ortadaki geniş kuşakta stilize yapraklara biraz daha dar olan iç ve dış kuşakta ise testere dişlerine anımsatan geometrik bir bezemeye yer verilmiştir (Foto 9, 10). Lengerin merkezinde ise konsantrik dairelerle sınırlandırılmış altı kolu bir yıldızın üzerinde altı yapraklı bir çiçek bulunur. İçten ve dıştan kalaylı olan eser sağlam durumdadır.

- Örnek no : 6
Envanter no : 133
İnceleme tarihi : 14.03.2014
Dönemi : 18-19. yy.
Yapım malzemesi : Bakır
Yapım tekniği : Sıvama
Süsleme tekniği : Kazıma
Ölçüleri : Yükseklik 4 cm, ağız çapı 33 cm

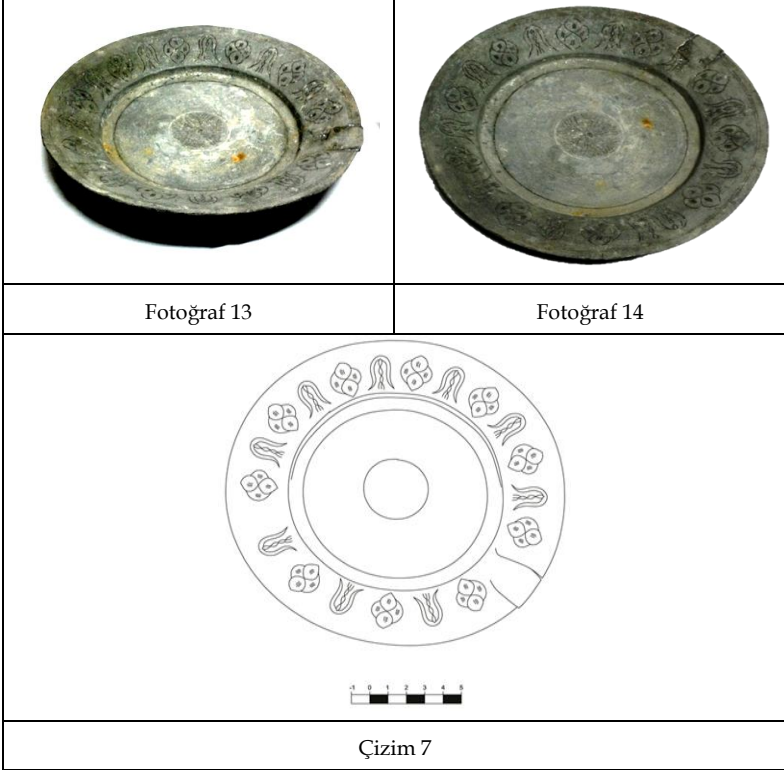
Tanım: Orta boylu, düz dipli, dışa dönük yayvan ağız kenar formlu bakır lenger. Düz dipli lengerin iç kısmı konsantrik daireler dışında tezyinatsız bırakılmıştır. Dışa dönük yayvan ağız kısmı stilize nar ve lalelerden oluşan bitkisel örgelerle dö-nüşümlü olarak tezyin edilmiştir. (Foto 11) tornada şekillendirilen kabın dış yüzeyinde merkezden başlayarak çapları artan konsantrik daireler dikkat çekmektedir. (Foto 12) Kalaylanmış olan eser sağlam durumdadır.

- Örnek no : 7
 Envanter no : 134
 İnceleme tarihi : 14.03.2014
 Dönemi : 18-19. yy.
 Yapım malzemesi : Bakır
 Yapım tekniği : Sıvama
 Süsleme tekniği : Kazıma
 Ölçüleri : Yükseklik 3,5 cm, ağız çapı 30 cm

Tanım: Orta boylu düz profil dipli, dışa dönük enli ağız kenar formlu bakır lenger. Lengerin dış yüzeyi sade bir görünüme sahiptir. İç yüzeyi ise merkezinde bir çiçek motifinin yer aldığı eserin (Foto 13) enli ağız kısmında içleri dolgulu şemse ve ters lalelere yer verilmiştir. Dönüşümlü olarak sıralanmış

olan bu kompozisyonda yer yer bir düz bir ters lale yan yana verildiği görülmektedir. Ağız kısmına yakın bir da tabağı çevreleyen bir bordüre yer verilmiştir. Ağız kenar yüzeylerinde ise laleler ve dört yapraklı yonca motifleri yan yana gelerek sıralanmışlardır (Foto 14). Çatlak olan ağız bölümü onarılmıştır. Bazı bölümleri korozyona uğramış olan eser genel olarak sağlam durumdadır.

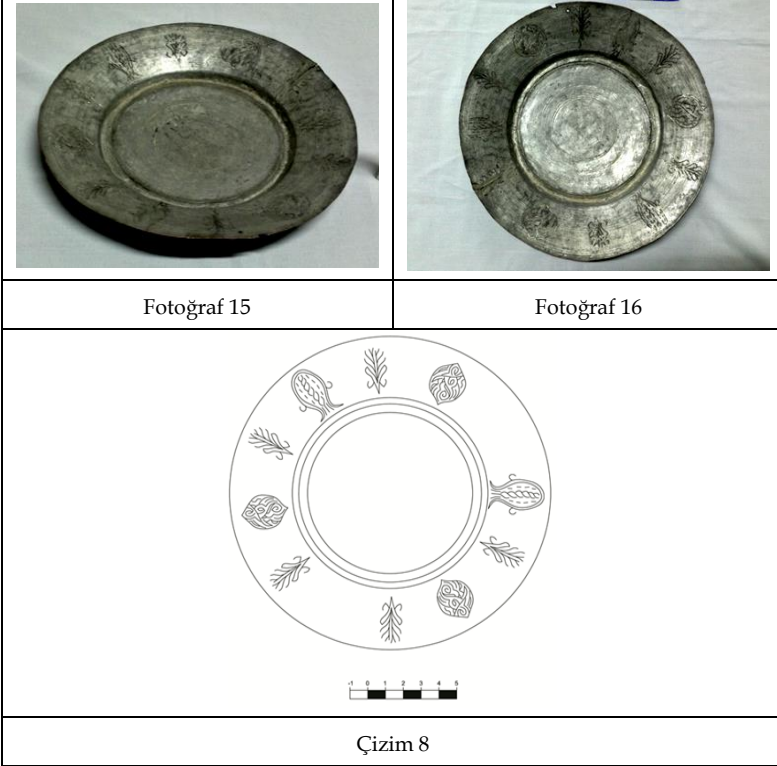

Örnek no	: 8
Envanter no	: 136
İnceleme tarihi	: 14.03.2014
Dönemi	: 18-19. yy.
Yapım malzemesi	: Bakır
Yapım tekniği	: Sıvama

Süsleme tekniği : Kazıma

Ölçüleri : Yükseklik 3,5 cm, ağız çapı 28 cm

Tanım: Orta boylu, düz profil dipli, dışa dönük ağız kenarlı, bakır lenger. İç kısmı sade olan eserin enli ağız yüzeyinde; lale, şemse ve stilize edilmiş buğday başağı şeklinde bir kompozisyona yer verilmiştir. (Foto 15) Ağız kenarında küçük bir de deliğin dikkat çektiği eserde yer yer kırık ve çatlaklar mevcut olup bazı yerleri lehimle onarılmıştır. Tornada şekillendirilmiş olan lengerin, dış yüzeyinde herhangi bir süsleme mevcut olmayıp bu kısımda tabanının alt kısmında merkezden başlayarak çapları artan konsantrik daireler az da olsa esere hareketlilik sağlamıştır. (Foto 16)

Yapım Teknikleri: Eserlerin yedi tanesi tornada çekme diğeri adıyla sıvama yöntemiyle yapılmışlardır. Bir adet eser 127 envanter numaralı olan ise dövme tekniği ile yapılmıştır. Sıvama tekniği, İslamlık devrinde de uygulanmış; fakat tornada

şekillendirme, daha çok seri halinde imal edilen örneklerin yapımında kullanılmıştır. Madeni eserler tornada iki farklı yöntemle şekillendirilebilir. Birinci yöntemde yapılması arzu edilen eserin şeklinde hazırlanmış tahta bir kalıp torna tezgahına yerleştirilir ve kabın üzerine orta yerinden çivi ile tutturulur. Sonra torna tezgahı çalıştırılarak bir yandan kalıbın hızla dönmesi sağlanırken, öte yandan da uzun ve ucu madene zarar veremeyecek şekilde yuvarlatılmış çelik bir alet kullanılarak kalıba tutturulmuş olan levhaya bastırılır. Bir süre sonra levha kalıbını üzerine dönerek kalıbın şeklini alır. İkinci yöntemde ise, bir tahta bloğun içine, yapılacak kalıbın şeklinde bir çukur oyulmak suretiyle kalıp hazırlanır ve bu kalıp torna tezgahına yerleştirilir. Kalıp dönmeye başlayınca gene uzun kollu ve ucu yuvarlatılmış bir alet ile levhaya bastırılarak levhanın oyuğun içine girmesi ve oyuğun şeklini alması sağlanır.

Maden Cinsi: Burada incelenen tüm lenger örneklerinin maden türü bakırdır.

Sonuç

Anadolu'da Kalkolitik dönemden itibaren gelişmiş maden sanatı atölyelerinin bulunduğu bilinmektedir. Selçuklular, sanatın pek çok dalında göstermiş oldukları ilerlemeyi, maden sanatı alanında da göstermişler. Selçuklular döneminde maden sanatı konusunda ileri olan şehirlerin başında Konya, Mardin, Hasankeyf, Diyarbakır, Cizre, Siirt, Harput, Erzincan ve Erzurum gelmekteydi (Başak, 2004: 158-159). Osmanlılar döneminde de maden sanatı gelişimini sürdürmüştür. Anadolu'nun yanı sıra Balkanlar'da maden sanatı konusunda büyük ilerleme göstermiştir. Gaziantep, Kahramanmaraş, Mardin, Diyarbakır, Siirt, Tokat, Malatya, Elazığ, Erzurum, Trabzon, Giresun, Ordu, Sivas, Tokat, Kayseri, Çankırı, Çorum, Amasya, Kastamonu, Konya, Burdur, Denizli, Afyon, Kütahya, Balıkesir, Bursa, İstanbul ve Edirne Osmanlı döneminde maden atölyeleri bulunan, günümüzde de bakırcılık merkezi olan illerdir. Günümüze gelebilen ve bir kısmı Adıyaman Müzesi'nde bulunan örneklerden yola çıkılarak, Osmanlı döneminde Adıyaman'ın madeni

eserler üreten önemli bir merkez olduğu anlaşılmaktadır.

Güneydoğu Anadolu ve çevresindeki komşu bölgeler, maden sanatı bakımından geçmişten günümüze kadar ekonomik, inanç, siyasi, kültürel etkileşim v.b nedenlerden ötürü gelişerek ve de değişerek devam edegelmiştir. Usta çırak ilişkisi ile gelişen el sanatlarının önemli bir dalı olan maden işçiliği ürünleri, medeniyetlerin özellikle ekonomik yapılarına göre şekil değiştirmiş ve gelişmiştir. Bunun en iyi örneğini madeni paralarda görmekteyiz. Ayrıca Avrupa'da 15, 16 yy. lar da Rönesanstan itibaren başlayan serbest düşünce ve bunun tetiklediği keşifler, 18, 19. yy.larda sanayinin gelişimi gibi sebeplerle hızlı ve düşük maliyetli üretimler, 20.yy da plastik ve alüminyum gibi kolay şekillendirilen ve daha hızlı üretimi olan eserlere yerini bırakmıştır.

Adıyaman Müzesinde etnoğrafik nitelikli bir grup madeni Lengerin araştırılması konu edilerek, yapılan bu çalışma, manevi değeri yüksek Lengerlerin süsleme, yazı veya ilginç olabilecek simgelerin varlığı göz önünde bulundurularak, toplam sekiz adet eser seçildi. Bu eserler; Lengerlerden oluşmaktadır. Bu eserler, Envanter bölümünde sayısal ve form olarak gruplandırılarak detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Eserlerin, bazılarının yapıldıkları dönem, net bir şekilde belli olmadığı için süsleme, teknik özellikleri ve Anadolu'daki benzer örnekleri araştırılıp, stil kritiği yapılarak eserlerin tarihlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır. Seçtiğimiz eserler, bakır madeninden imal edilmişlerdir. Adıyaman Müzesinde de diğer birçok müzede olduğu gibi bakır eserler çoğunluktaydı.

Müze de altın ve gümüş gibi daha değerli soy madenlerden yapılmış mutfak eşyası bulunmamaktadır. Burada koruma altına alınmış eserlerin büyük bir bölümü sağlam olarak günümüze ulaşabilmiş iken, bazı eserlerin ise yoğun bir oksidasyona maruz kaldıkları, bazılarının ise aşırı derecede tahrip oldukları görülmüştür. Lengerlerin birçoğu, bitkisel süslemeler, bir iki eserde geometrik süsleme ve bir eserde de yazı kullanılmıştır.

Yapım tekniği olarak 7 eser tornada çekme diğer adıyla sı-

vama yöntemiyle, 1 eserde dövme tekniği ile yapılmışlardır.

Gündelik hayatın vazgeçilmez parçalarından olan, eşyalar, önemini korumuş ve çok sayıda eserin üretimi de sağlanmıştır. Güneydoğu Anadolu da Diyarbakır, Şanlıurfa gibi bazı kentlerde halen üretimi devam etmektedir. Eserler büyük oranda sağlam durumdadır. Bazıları korozyona(oksitlenme) uğramış olup çatlamalara maruz kalmıştır. Günümüzde, Adıyaman'da iki adet bakır el sanatı atölyesinde üretim devam etmektedir. Gittikçe küçülen bu sektör gelecekte madeni el sanatı üretiminin tamamen tükeneceği izlenimi uyandırmaktadır. Adıyaman Müzesinde yer alan mevcut madeni eserlerin iyi korunup muhafaza edilmesi, bu eserlerin gelecek nesillere aktarılması adına önem arz etmektedir.

Eserler, süsleme tekniği olarak genellikle kazıma yöntemiyle yapılmışlardır. 18.yy ikinci yarısı ile 19.yy a tarihlendirilirler, maden cinsleri, yapım teknikleri, süsleme özellikleri ve formları bakımından Anadolu'daki diğer madeni eserlere büyük benzerlikler gösterir. Adıyaman yöresine has büyük bir ayırıcı özellik göze çarpmamaktadır. Adıyaman kentinde diğer el sanatlarının önemli kolu olan maden sanatı alanında faaliyet gösteren Diyarbakır, Şanlıurfa, Erzincan, Trabzon, Safranbolu, Kahramanmaraş, Siirt, gibi usta çırak ilişkisi ile nesilden nesile aktarılan arkaik teknik ve motiflerin kullanımı hala devam etmektedir. Araştırmamızda kaybolmaya yüz tutmuş mutfak eşyalarını belgelemek asıl amacı oluşturmuştur.

Kaynaklar

Adıyaman Haber (2014). <http://www.adiyamanhaber.com>, Erişim Tarihi: 02.05.2014.

Adıyaman Valiliği (1994). *Adıyaman İl Yıllığı 1994*, Çağdaş Hizmetler Basım, Ankara.

Aka, İsmail (2006). "Abdulhalik Bakır, Ortaçağ İslam Dünyasında Madencilik ve Maden Sanayi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 21, Sayı 1.

Başak, Oktay (2004). *Diyarbakır Arkeoloji Müzesi ile Cahit Sıtkı Tarancı*

- Müzesi'nde Bulunan Türk İslam Dönemine Ait Bir Grup Madeni Eser*, Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Ellis, Richard S. (1984). "Gritille 1984", VII. Kazı Sonuçları Toplantısı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 20-24 Mayıs, Ankara.
- Erginsoy, Ülker (1978). *İslam Maden Sanatının Gelişimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Erginsoy, Ülker (1997). "Maden Sanatı", *Eczacıbaşı Sanat, Ansiklopedisi*, cilt 2, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Fathalizadeh, Ali (2010). "Ortaçağda, Yakınoğuda Demir Çelik Üretimi ve Kılıç Yapımı", *Metalürji Mühendisleri Dergisi*, Sayı 158.
- Karpuz, Emine (1997). "Konya Lengerleri", *Sanatsal Mozaik Dergisi*, Sayı 21.
- Kısıklı Songül (2006). *M.Ö. II. Binde Orta Anadolu Madenciligi ve Orta Anadolu Ticaretinde Madenin Konumu*, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Kuruloğlu, Fehim (2010). "Osmanlı Devleti'nde Müzecilik," *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı VI.
- Kuruyazıcı, Hasan (1997). "Adıyaman", *Eczacıbaşı Sanat, Ansiklopedisi*, cilt 1, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Ödekan, Ayla (1997). "Mine", *Eczacıbaşı Sanat, Ansiklopedisi*, cilt 2, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Önder, Mehmet (1999). *Türkiye Müzeleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Özrili, Yaşar (2017). *Adıyaman Müzesi'nde Bulunan Ortaçağ Dönemine Ait Bir Grup Eser*, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

